

Evelin Tamm: „Õpetajaks olemise juures on kõige olulisem usaldada enda sisetunnet.“

Juhus, intuitsioon ja loovus kui õppimise pärisosa

Evelin Tamm
Lapsevanem ja õpetaja

Artikkel käsitleb juhuse, intuitsiooni ja loovuse osa õppimises ja õpetamises, tuginedes nii Euroopa kui ka Idamaade mõtteleole.

Haridussüsteem, mis oma olemuselt sarnaneb haigla, vangla või teiste analoogsete riigiloome instrumentidega ehk haridus kui süsteem esineb meie aruteludes alatasa. Haridusuuringutest ja artiklitest järeldeb enamasti, et õppimine on õppekava ja õpetaja koosmõju õppijale, seega on õppimine mehaaniline ja õppimistulemused üsna lihtsalt prognoositavad ning mõõdetavad. Samas on uurimusi, mis näitavad selgelt, et tegekkuses on õppimisel õpetamisega sageli vaid kerge side (varjatud õppekava, varjatud mäng), õpetaja arusaamad õppimisest ja õpetamismetoodikad ei pruugi ühte langeda, mõõtmistulemused näitavad vaid treenitud ja/või andekate laste üleolekut teistest, mitte tegekkuse õppimistaset. Kuigi oleme õpetajatenä juba kaua aega seisukohal, et teadmisi luuakse ja neid ei saa omandada, jõuab õpetamispraktikasse sellest üsna vähe.

Haridussüsteemi pahupool

Milline on meie tänase haridussüsteemi pahupool? Vägivaldsed või apaatsed lapsed klassides, varjatult õppimine, et oma arenguvajadusi rahuldada, koolist väljalangemine ja elukestev ükskõikus/vastumeelsus õppimise suhtes... „Eesti on koolimeeldivuse järgi Euroopa 22 riigi hulgas viimasel ja õpilaste heaoluindeksi järgi eelviimasel kohal“ (Ruus 2009, 6). Paljudes riikides on lapsed oma koolimaju põletama hakanud, järjest enam on koolitulistamisi meie lähiriikides. Meil olukord õnneks veel nii kaugele jõudnud ei ole, kuid ka Eestis on vaja mõista, et käesolev sajand esitab õpetajatele uued väljakutsed. Mängiv inimene ei soovi enam traditsioonilisi teadmisi omada, noored eelistavad lihtsalt olla ja luua uut maailma. Haridussüsteemi kehtestatud ja õpetajate õppimisdiskursustes kinnistatav kord

murtakse vägivaldaga, kui teisiti ei saa.

Ene-Silvia Sarv kirjutas 12 aastat tagasi Hariduses, et ühiskondlik areng võib viia selleni, et haridustegelikkus ja haridusuuringutes loodavad mudelid lahknevad. „Kehtestatud/kujunenud akadeemilised mängureeglid tunduvad piiravat haridusteaduse võimalust olla kõikehaarav ja objektiivne. Uurimustes pole kuigivõrd kajastunud ka „teistsuguste“ haridusideoloogiate, filosoofiade ja meetodite tegelik imbumine paljude maade riigiharidusse“ (Sarv 1997, 6). Enamik teaduses tehtavast ei peegelda koolitegelikkust või teeb seda väga valikuliselt.

Uutmoodi mõtlemine eeldab uut moodi sõnavara, uut diskursust. Vaid sõna võttes on võimalik saada sõnaõigus. Vaikselt selles suunas liigume, kirjutatakse loovusest ja selle seostest innovatsiooniga, viimane on sellel aastal Eu-

Kui lasteaias on palju laste loovust toetavaid tegevusi, siis koolis on põhiorhk teadmiste omandamisel.

roopas lausa lemmiksõna. Õpetajate suvekoolide teemana oli mitmel pool mainitud loovust ja see on väga hea.

Artikli eesmärk on käsitleda juhuse, intuitsiooni ja loovuse osa õppimises, õpetamises, tuginedes nii Euroopa kui ka Idamaade mõtteleole, ning seostada teooria minu viimase kolme aasta uurimuste ning kogemustega koolis ja lasteaias nii Eestis kui ka mujal Euroopas.

Juhusest

Korraldatud eludes juhusele kohta ei ole, kõik on plaanitud ja liigutakse ainult etteantud sihis. Inimesed on kui nutrikesed, kes liigutavad vastavalt bürokraatiamasinas kehtestatud korrale. Kui laps on kümneaastane, peavad tema vaimsed võimed vastama 4. klassi õppekava ootustele. Kord kehtestab ka normist hälbimise võimalused ehk erivajadused ning nendele luuakse omad mudelid. Selline on eelmise sajandi haridussüsteemi loogika, majandusinimesed kutsuvad seda fordismiks ehk maksimaalselt optimeeritud tehase mudeliks. Personali rolli otsustamisel püütakse minimeerida, et vähendada kulutusi ja inimliku käitumise puudustest tulenevaid vigu.

Majandusteadlased nagu ka haridusteadlased on selle mudeli puudusi juba pikemat aega arvustanud ja püüdnud

leida edasilikumise alternatiivseid võimalusi. Majanduses räägitakse inim- ja looduskesksematest lahendustest, kuid paljud ettevõtjad jätkavad vanaviisi, sest nii on neile kasumlikum ja lihtsam. Minu arvates saab siin haridusjuhtide käitumisega selgeid paralleele tuua – mulle tundub, et jätkame ka hariduses samamoodi täpselt nii kaua, kuni see vähegi võimalik on. Mare Tuisu huvitavast artiklist (2009) algklassiõpetajate hulgas korraldatud kvalitatiivuurimuse kohta selgub, et õpetajad on frustrerunud, sest neile on pandud väga kõrged ootused eksamitulemuste osas ja suur vastutus laste kasvatamise eest. Õpetajad leiavad, et praeguste tingimuste juures on nendele nõudmistele võimatu vastata, paljud on läbi põlenud või töötavad nagu inimmasinad.

Neile, kes soovivad kehtestatud korra vaikivast olekust välja astuda, soovitan julgelt kasutada sõna „juhus”, mis tähistab mõtet, et kõik ei ole ette teada ja paljud sündmused meie koolides, klassides ja laste eludes on juhuslikud. Näiteks lasteaia aastaplaanides on sageli üks teema lumi ja jää, õpetaja planeerib selle mõne talvekuu suvalisele nädalale, kuid ei ole teada, mis päeval lumi sadama hakkab. Kliima ja päeva-sündmused on alati ettearvamatud ning meie õpetajatele seega rasked teemad,

aga kui õpetaja suudaks oma tundides luua kohti juhusele, astuksime koolide korraldatud eludes pika sammu edasi. Juhuslikult kerkivad mõtted, ideed ja spontaansus peavad leidma tee kooli, siis oleks lastel palju suurem vabadus oma õppimises kaasa rääkida ja kasutatavad õppematerjalid mitmekülgsemad.

Juhusele reageerimisel mängib olulist rolli intuitsioon, pedagoogiliste välkotsuste tegemisel ei ole aega teadmiste kogumiseks ja aruteludeks.

Intuitsioonist

Intuitsioon on naiselikkuse pärisosa. Miks on see mõiste õppimiseleksikast tõrjutud, kuigi enamik meie õpetajatest on naised? Eelkõige põhjusel, et kool on ajalooliselt meeste pärusmaa ning haridus tähistab loogilist, teaduslikku ja intellektuaalset. Bourdieu (2006) uurimus sugudevahelise korra kehtimise loogika kohta esitab oluliste vastanduste skaala, milles meeste poolel on ametlik, religioosne ja avalik ning naiste poolel mitteametlik, maagiline ja tavaline. „Meeste domineerimiskorra tugevust näitab see, et sellel pole tarvis õigustust: meeste-keskne maailmanägemus valitseb kui neutraalne maailmanägemus ja sellele puudub vajadus end õigustavates diskursustes põhjendada” (Bourdieu 2005, 22). Kurval kombel on meeste huvi kooli ja õpetamise vastu kahanenud pärast selle institutsiooni üldrahvalikuks (*tavaliseks*) muutumist. Kui koolides ongi veel natuke mehi, siis Eesti lasteaias on neid kohata võimatu. (Norra õuelasteaades on meesõpetajate arv siiski märkimisväärne (üle 20%); õuekeskkond on meestele atraktiivsem kui siseruumid.)

Intuitsioon tuleb ladinakeelsest sõnast *tuitio*, mis tähendab hooldamist, kaitsmist. *Intuitio* aga tähendab seda, mis kerkib inimese enda seesmisest olemisest, sisaldades inimese varjatud potentsiaali (Osho 2009).

Nietzsche järgi on teadmisi kahte liiki: ratsionaalne süsteemimõtlemine ja intuiitiivne, kujutluslik kogemus maailmast. „Ratsionaalne teadmine luuakse intuiitiivse kogemuse abil. Intuitsiooni tuleb arendada kui vahendit dekonstrueerimaks arhailisi harjumuspäraseid mõtteid” (Maughn 2001). Nietzsche järgi on keel tardunud aega ja teadmise loomiseks on intuitsioon hädavajalik liikum-

maks uute mõtete ja mõistete suunas. „Intuitsioon ei ole intellektuaalne, vaid tunnetuslik, see on rohkem tunne kui mõte, sest on seotud esmakordselt tekkinud närviimpulssidega ning seetõttu elavam, emotsionaalsem ja terviklikum kui mõisteline mõte” (Maughn 2001). „Tarkust ei saa kunagi laenata, ja see, mida laenatakse, pole kunagi tarkus. Kui teil ei ole omaenda tarkust, omaenda nägemist, omaenda selgust ega omaenda silmi vaatamiseks, siis te ei suudagi olemise müsteeriumi mõista” (Osho 2009, 30). Järelikult: meil õpetajatenägemise tuleb olla avatud ja püüda jõuda kõrgema enesetunnetuse tasemeni, sest pelgalt ülikooliloengutes õpitust laste õpetamisel ja kasvatamisel ei piisa. Kasvatus on kunst ja teadus, sellest küll räägitakse, kuid tegeliku sisuni õpingute jooksul ei jõuta. Kas poleks aeg õpetajate ettevalmistus selles osas kriitiliselt üle vaadata?

Olen kolmel viimasel aastal osalenud intuiitvipedagoogika kursusel Rootsisis Solvik koolis. Pär Ahlbom on õpetaja, kes on intuitsiooni ja loovusega tegelnud juba aastakümneid. Nüüd otsustas kõrges eas mees anda oma kogemusi edasi kogemuskursuste kaudu. Tema seminaridel osaleb hulgaliselt õpetajaid kogu Euroopast (kursusest ja paigast, kus see toimub, vt lähemalt minu blogi evelintamm.blogspot.com). Peamine, mida mina Rootsisis õppinud olen, on just enda sisemiste impulsside kuulamine ja usaldamine. Taastame lapseliku vaba tunnetust, mille on paljus alla surunud ja sundinud vaiki jääma kodusele kasvatusel lisaks ka üldhariduse kaudu kehtestatud ühiskondlikud normid. Minu arvates on õpetajaks olemise juures kõige olulisem usaldada enda sisetunnet. Tuleb eksimishirmust üle saada! Õpetaja peab sageli käituma intuiitviiselt, sest lapsed toovad kõik oma eri maailmad klassi ning sellest kokkusaamisest peab kõikidest vastuoludest ja erinevustest hoolimata sündima ühine vahva õppimine.

Loovusest

Viive-Riina Ruus (2009) kirjutab, et praeguses koolis on vähe loovust ja seetõttu on lastel seal igav. Oma artiklis viitab ta USA õnnelikkuse uurija Mihaly Csikszentmihalyile ja võtab loovuse selgitamisel aluseks Csikszentmihalyi „kul-

gemise” mõiste. Miks on meie koolides loovust vähe? Sest „loovus on suurim mäss, mis on olemas. Kui sa tahad luua, pead vabanema kõigist tingitustest; muidu on kogu su loovus ainult kopeerimine, ei midagi enam kui jäljendus” (Osho 2008, 7). „Loovad inimesed äratavad ellu kõik, mida nad puudutavad. Nad annavad hinge oma võimetele ning elustavad teisi inimesi ja esemeid” (Fromm 2001, 88). Koolis on loova inimese liigne aktiivsus, ideed ja energia õpetajatele ainult tüliks. „Oma loovate jõudude tajumine ja kasutamine annab õpilase ning ka õpetaja elule palju sügavama tähenduse kui päevast päeva kestev hinde- ja punktijaht” (Ruus 2009, 7). Kahjuks ei jää meie õpetajatel loovuseks aega, arvab Ruus. Kas see on ka tegelikult nii? Minu viimase aja kogemustest tasub eraldi välja toomist näide ühest lasteaiarühmast, kus õpetaja ja gas lapsed kaheks grupiks: poisid ja tüdrukud, seejärel said poisid sinise ja tüdrukud punase värvi ning mitme peale ühe A3 valge paberi ja pintli...

Lisaks aktiivsusele tekitab loovus ka „liigset” rahulolu, sest „kui inimene on loov, ongi ta juba see, kes ta on alati tahtnud olla” (Osho 2008, 53). Meie süsteemi põhimõte on luua ebakompetentsuse tunnet, tõde on kellegi pärisomand, tõde on haridusturul müügiks.

Kokkuvõtteks

Nüüdisaja koosse ja ettearvamatus probleemaatika on majanduslanguse kaudu saanud kõigile nähtavamaks kui kunagi varem. Fordistlik haridustehas optimeeritakse eelarvekärbetega maksimummäärani ning siis võib-olla hakkavad ka meie lapsed koole põletama – ja annaks jumal, et koolitulistamine jääks ainult Ilmar Raagi noortefilmi.

Kõige keerulisem vastuolu maskuliinse fordistliku kooli ja meie unistuste hea kooli vahel peitub selles, et mutterõpetaja ei tunne vastutust. Masinavärk ja kehtestatud kord võtavad õpetajalt võimaluse ise otsustada ja seega ka vastutada. Otsustusvõimelisest inimesest saab korra ja võimu alluvuses objekt, õppija subjektsusest sellises olukorras rääkida on ilmselgelt mõttetu. Õpetajad on ülekoormatud ja surutud kitsastesse raamidesse, kus õppimine ja õppija individuaalsus on muutunud sekundaarseks kõrvalnähtuseks.

Meie koolide olukord ei saa muutuda enne, kui meie, õpetajad, oma suhtumist muudame. Gasset ütleb kõnekalt, et „avalik arvamus on põhijõud, mis inimühiskondades tekitab valitsemise fenomeni” (2002, 161) ehk meie ise loome võimaluse endi üle valitseda.

Foucault väidab, „et igas ühiskonnas on diskursuse tootmine ühtaegu nii kontrollitud, selekteeritud, korraldatud kui ka ümber jagatud eri protseduuride abil, mille ülesanne on neutraliseerida diskursuse vägi ja oht, talitseda selle ettearvamatuid sündmusi, põigelda diskursuse raske, ähvardava materiaalsuse eest” (2005, 10).

Nii kõnelebki enamik meie kasvatusteaduse uurimustest hoopis teises keeles, kui kasvatustegelikkuses valitsev olukord eeldaks. Diskursus liigub kaksikrada, põnev oleks analüüsida, kuidas vastuolud keele ja tegelikkuse vahel väljenduvad meie kasvatusteaduse sõnavaras, kuid see on juba eraldi artikli teema.

Kirjandus

- Bourdieu, P.** (2005) *Meeste domineerimine*. Tallinn: Varrak.
- Foucault, M.** (2005) *Diskursuse kord*. College de France'i inauguratsiooniloeng 2. detsembril 1970. Tallinn: Varrak.
- Fromm, E.** (2001) *Omada või olla?* Tallinn: Mondo.
- Gasset, J. O. Y** (2002) *Masside mäss*. Tallinn: Vagabund.
- Maughn, G.** (2001) *The Perils of Rationality: Nietzsche, Pierce and education. Educational Philosophy and Theory*. Vol 33, No 1.
- Osho** (2008). *Loovus. Sisemiste jõudude valla päästmine*. Tallinn: Pilgrim.
- Osho** (2009). *Intuitsioon. Loogikaväliline tunnetus*. Tallinn: Pilgrim.
- Ruus, V.-R.** (2009). *Loova inimese poole. Haridus 1–2/*.
- Tuisk, M.** (2009). *Is teacher tired on responsibility? Eelkoolihariduse efektiivsus ja selle jätkusuutlik areng põhikoolis*. Teadusartiklite kogumik. Tallinn: Tallinna Ülikooli Kirjastus.
- Sarv, E.-S.** (1997) *Ajastupilt ja haridus – üks võimalikest vaadetest Lyotardi rada järgides. Haridus 4.*